

Esriptura i reflexió metalingüística, un camí de doble sentit

Carme Durán Rivas
grup GREAL, UAB

El punt de partida d'aquest article és el convenciment –avalat per nombrosos estudis– que el coneixement explícit de com funciona la llengua és imprescindible per millorar la competència comunicativa dels parlants: ens permet entendre millor els textos dels altres, captar-ne millor els matisos i ser capaços de comunicar-nos de manera més eficaç. A més, es tracta d'un saber vinculat íntimament a l'ésser humà. De la mateixa manera que cal iniciar els nens en la comprensió del medi natural que els envolta, és necessari acompanyar-los en la comprensió de l'instrument de comunicació més poderós que tenim al nostre abast. En definitiva, partim del pressupòsit que el parlant necessita entendre com funciona el sistema lingüístic per millorar els usos orals i escrits, i que aquest és un coneixement interessant en ell mateix que forma part dels sabers que l'escola ha d'assegurar (Camps, 1986).

Sabem que es tracta d'una afirmació que, en alguns moments, ha pogut generar controvèrsia. Un repàs de la història de l'ensenyament de la gramàtica mostra que aquest ha estat un dels àmbits més discutits en l'ensenyament de llengües, tant en primeres com en segones llengües, sovint amb postures antagòniques: des d'aquells qui fan de la gramàtica el centre de la classe de llengua, desvinculada dels usos discursius, a aquells qui neguen la utilitat de l'aprenentatge gramatical per desenvolupar les habilitats interpretatives i expressives. Aquests últims sovint han relacionat l'estudi de la gramàtica amb un ensenyament transmissiu, en part descripció d'un sistema abstracte, tancat, inamovible, allunyat de l'ús, en part prescripció de la norma i, per tant, relacionat amb l'error, amb la precisió i la correcció lingüística, però no amb la millora de l'eficàcia comunicativa dels escolars.

En els darrers temps, el debat –present a diversos països– ha canviat d'orientació. Actualment s'ha superat aquesta idea que qüestionava la utilitat de l'ensenyament explícit dels continguts gramaticals (gramàtica sí o gramàtica no) i el focus d'atenció es posa, en canvi, en les relacions entre l'ús i el coneixement explícit del funcionament de la llengua, entre gramàtica implícita i gramàtica explícita, i en el paper de la reflexió metalingüística en la construcció del saber gramatical. Des d'aquesta perspectiva, es plantegen els aspectes següents: a) com són els coneixements gramaticals dels estudiants, b) de quina manera un coneixement reflexiu de la gramàtica pot millorar els usos dels estudiants i c) quins continguts gramaticals cal seleccionar amb aquest objectiu i com seqüenciar-los al llarg de l'escolaritat obligatòria en funció de desenvolupament cognitiu dels estudiants.

a) *El coneixement gramaticals dels estudiants i els obstacles en l'aprenentatge*

Els estudis que s'han centrat en els sabers gramaticals dels estudiants mostren una manca de coherència i de sistematització d'aquests coneixements i, sobretot, una desconexió entre els sabers declaratius –allò que els estudiants saben dir sobre com funciona el sistema lingüístic– i l'ús que en fan en situacions diferents de les que han après. Anna Camps parla de tres tipus d'*obstacles* en l'aprenentatge gramatical: i) la mateixa complexitat del continguts –dificultats com, per exemple, la plurifuncionalitat d'alguns elements lingüístics–; ii) les dificultats d'abstracció dels estudiants en funció de les edats, i iii) la ineficàcia d'una metodologia d'ensenyament de la gramàtica tradicionalment transmissiva, que no parteix dels coneixements previs dels estudiants ni dels usos discursius en què apareixen les formes lingüístiques, una metodologia que presenta la gramàtica com un coneixement tancat en ell mateix en què els estudiants són receptors d'un saber extern a l'aprenent.

b) *Un model d'ensenyament de la gramàtica basat en l'activitat metalingüística*

En aquest context, la reflexió sobre la llengua es concep com un factor clau en la formació lingüística dels escolars, contribueix a la sistematització dels coneixements gramaticals i és el lligam necessari entre coneixement i ús lingüístic. El model d'ensenyament de la gramàtica basat en l'activitat metalingüística (Camps i altres, 2005; Camps i Zayas, 2006) posa en relleu que el coneixement ha de partir de l'ús; ha de trencar la dicotomia entre gramàtica de la frase i gramàtica textual; ha de partir de la manipulació, de l'experimentació, de la descoberta, de l'aprenentatge actiu i ha de buscar l'argumentació científica, l'explicitació del funcionament; ha de permetre les preguntes i les hipòtesis en el procés de comprendre els conceptes i concebre l'aprenentatge de la gramàtica com un coneixement complex en constant construcció; ha d'establir ponts entre els coneixements previs dels estudiants i la comprensió de la llengua com a sistema abstracte, i s'ha de sustentar en el diàleg a l'aula, entre iguals i amb el docent. En definitiva, ha de desenvolupar les capacitats dels escolars per reflexionar sobre la llengua i ajudar a elaborar uns coneixements operatius per aprendre i millorar els usos més formals i més complexos de la llengua.

c) *Quins continguts gramaticals i com seqüenciar-los: cap a una gramàtica pedagògica*

Alguns autors assenyalen la necessitat de seleccionar els continguts gramaticals dintre d'un enfocament integrador de la reflexió gramatical i de l'ús de la llengua (Zayas, 2004), una gramàtica pensada per a l'escola que permeti descriure les formes lingüístiques, però també que mostri per a què serveixen i com s'utilitzen: quin valor modalitzador té un adverbí en un text d'opinió, com es construeix un relat en passat a partir de la selecció dels temps verbals o quins són els connectors adequats per mostrar el contrast entre les idees, per posar-ne alguns exemples. Aquesta gramàtica pedagògica hauria d'incloure continguts tant de l'àmbit oracional com del textual i discursiu, i també hauria de donar pistes als docents sobre com seqüenciar-los al llarg de l'escolaritat.

En definitiva, aquesta manera d'entendre l'ensenyament de la gramàtica busca desenvolupar la consciència metalingüística dels escolars amb l'aprenentatge d'una gramàtica contextualitzada – basada en l'ús i en el significat de les formes que vehicula– i amb la finalitat última que aquest coneixement reverteixi en una millora dels textos dels estudiants. En aquest sentit, escriptura i reflexió sobre la llengua es plantegen necessàriament com un camí de doble sentit. Cal partir dels textos per arribar a la consciència sobre com funciona la llengua, però precisament és aquesta consciència sobre els aspectes lingüístics propis del text la que permet millorar l'escrit en un procés que es retroalimenta.

Referències bibliogràfiques

- CAMPS, Anna (1986). *La gramàtica a l'escola bàsica*. Barcelona: Barcanova.
- CAMPS, Anna; GUASCH, Oriol; MILIAN, Marta; RIBAS, Teresa (2005). *Bases per a l'ensenyament de la gramàtica*. Barcelona: Graó.
- CAMPS, Anna; ZAYAS, Felipe (coord.) (2006). *Seqüències didàctiques per aprendre gramàtica*. Barcelona: Graó.
- ZAYAS, Felipe (2004). «Hacia una gramàtica pedagògica». *Textos de Didáctica de la Lengua y la Literatura*, 37, 16-35.

Curs 2014-2015